

A SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS MŰVÉSZETE

AVAGY A „MINEK EZ?”, „SEGÍTSÉG, ELVESZTEM”
ÉS A „MENJÜNK TOVÁBB” ESETE

Ridley, D. (2013). *The literature review. A step-by-step guide for students.*
SAGE: London, 2nd

MARÁZ Anikó
pszichológus, doktorandusz
ELTE PPK Pszichológiai Intézet
Klinikai Pszichológia és Addiktológia Tanszék
aniko.maraz@gmail.com

A szakirodalmi áttekintés folyamatának különös ismertetőjegye az excesszív halogatás, jeges verejtékezés, valamint a kétségbeesett „nekem soha nem lesz diplomám/doktorim/bevezetóm a cikkemhez” fantáziákban megnyilvánuló sajátos biopszichoszociális kihívás, esetenként krízis. Műfajának igen jellegzetes fejlődéstörténete van egy diák életében. Három egymástól minőségileg eltérő szakaszt különböztethetünk meg. A „segítség, elvesztem” fázisa általában a „minek ez?” és a „letudva, menjünk tovább” stádiuma között helyezkedik el. Az epizódok sorrendje sajátos jelleggel nem abszolút, ráadásul esetenként beakadhat egy-egy fázis, s végtelenítheti önmagát.

Nem, sajnos Diana Ridley könyve egyáltalán nem arról szól, hogy review-t írni márpedig egy felhőtlenül boldog és stresszmentes folyamat. Legyen szó egy kutatás bevezetéséről, vagy egy önálló tanulmányról, a szakirodalmi áttekintés nagy munkát, odafigyelést és precizitást igényel. Jó hír, hogy állítólag ez

is olyan, mint a biciklizés: az elején sokat esik az ember, de aki egyszer beletanul, az könnyedén veszi az akadályokat, sőt örömet leli mind a folyamatban, mind pedig a produktumban. Ridley könyve ezt a folyamatot segíti.

Előbb-utóbb a legtöbb jó szándékú témavezető szájából elhangzik a félelmetes mondat: írj egy szakirodalmi áttekintést. A diák pánikol. Aztán lassan eljut az első szakaszba: „de minek?”. Mivel illet a témavezetőtől mégsem kérdezhetünk a jegy komoly kockázatása nélkül, íme Ridley válasza. Nos, azért, hogy (1) áttekintsd a jelenlegi tudást az adott témában, (2) hogy ismerd az előzetes kutatásokat, (3) felvázold a fogalmakat, (4) azonosítsd a téma kutatási trendjeit és megválaszolatlan kérdéseit (találd meg a „fülkédet”!), valamint (5) hogy alátámaszd a saját kutatásod szükségességét. Igen, a szakirodalmi áttekintés tulajdonképpen egy önsegítő folyamat.

Rendben, de hol keressünk egyáltalán? A szokásos jól bevált keresőkön túl (Google

Scholar, PubMed etc.) számos egyéb adatbázisról olvashatunk a könyvben. Méltán érezhetjük magunkat úgy, ahogy egy mókus a mogyoróerdőben: a British Library online katalógusa és az OPAC tartalmazza az összes, Nagy-Britanniában publikált könyvet és folyóiratot, a ProQuest az e-könyvek paradicsoma, a Cochrane Library pedig reviewkat tartalmaz. Persze itt a valóság azért belénk csíp egy kicsit: ezen szövegeknek csupán töredéke érhető el Magyarországról. De hát álmódolni mindig jó.

A szerző azért gondolt a tengerentúliakra is, és több olyan weboldal linkjét is közkinccsé teszi, melyek szabadon hozzáférhető anyagokat tartalmaznak. Mindenesetre nem árt (újra?) megbarátkozni a könyvtári könyvek ósdi illatával sem, no meg persze a könyvtárosokkal.

A „hol keressek” kérdése után jön a „mit keressek” dilemmája, a megfelelő kulcsszavak kiválasztása. Ridley nem győzi hangsúlyozni, hogy pontosan dokumentáljuk a keresésünket; az adatbázis, kulcsszavak, keresés dátuma és az eredmények rögzítése sok főlősleges munkától kímél meg minket hosszú távon.

Amennyiben jól kerestünk, elég valószínű, hogy több száz, de akár több ezer írás van a tarsolyunkban. És ezzel meg is érkezünk a „segítség, elvesztem” szakaszához.

Emzériksz jelentkezz, itt SQ3R. Először át kell futni a cikket, egyáltalán releváns-e a mi kutatási kérdésünkhöz (Survey). Majd intézzünk kérdést az adott szöveghez (Question), melyre választ várunk. Csak ezután kezdjük el olvasni (Read), majd felidézni (Recall), végül újra áttekinteni (Review), amikor is meg kell próbálnunk néhány mondatban összefoglalni a szövegrész tartalmát a magunk számára. Aztán fénypostküld saját dokumentumba.

Igen ám, de a szakirodalmi áttekintés megírásához egy vegytiszta teleport bizony kevés lesz. Átemelés közben ugyanis szűrjük, préseljük, „magunkévá tesszük” az információt, így a végtermék szükségképpen kicsit más, mint az eredeti. És ez így van jól. Hiszen ha úgy ahogy van, újraközljük, azzal könnyen belefuthatunk a plagizálásba. A közhiedelemmel ellentétben nem jó ötlet mondatokat átemelni a cikkekből a saját munkánkba, még akkor sem, ha feltüntetjük a forrást, comme il faut. Helyette a szöveg tömörítésével, újrafogalmazásával kell próbálkoznunk.

Ridley ezen a ponton magyarázza el a tűz feltalálása óta egyik legértékesebb innovátum, az EndNote működését. Bizony, érdemes elolvasni mind a 11 oldalt a program lelkéről, mert még annak is tud újat mondani, aki amúgy már összebarátkozott vele. Az EndNote olyan, mint az autóvezetés: az ember fél és kapkod az elején, aztán pedig nem érti, hogy hogyan tudott létezni eddig nélküle.

Eddig tehát megvolnánk: van egy táblázatunk a releváns cikkek százaival, mindegyik iktatva, összefoglalva. Most már csak valahogy szöveggé kell őket varázsolnunk. Az olvasni-írni-kutatni-olvasni-írni-kutatni kör szinte soha nem ér véget, hiszen az egyik folyamat eredménye befolyásolja a következő folyamat fókuszát. Közben pedig arra is kapunk alternatívákat, hogy magát a szöveget hogyan érdemes szervezni. A hagyományos „tölcser” megoldáson túl ha kedvünk tartja, zoomolhatunk ki és be vagy összemozajkozhatjuk a fogalmakat, a lényeg, hogy legyen a fejünkben/kezünk ügyében/padlón kicsempézve egy vázlat, amire felfűzzük a kiválogatott cikkeket (előre szólok: a padlóra kiterített sajtocédulák és a macska egymással nem kompatibilisek).

Ezzel meg is jelent a fény az alagút végén: van egy többé-kevésbé szervezett szövegünk. Jöhetnek a részletek és a cicomázás. Ridley szót ejt a szövegközi hivatkozásokról, mikor melyik igét használjuk, ha közölni akarjuk egy másik szerző gondolatait (argue vagy report?), valamint a megfelelő igeidő használatáról is.

A diplomácia az írói folyamatnak is szerves része. Hiába hemzseg egy cikk a hibáktól, hiába bosszankodunk, hogy ennél még a sajtócedulákon gyalogló macskánk is jobbat ír, papír és tinta közelébe jutván muszáj tompítani haragunkat. Ridley a kritika megfogalmazásához is megoldást kínál, kifejezések, példák, ékesszólások listázásával. Persze mindezt csak azután, miután hangsúlyozta a kritikus olvasás és kritikus írás művészetének fontosságát. Csak a kezemet figyeljétek, mert csalok.

Én vizsgáltam, mi gondoljuk, ők azt találták, hogy. A személyes hang megszólaltatása kicsit olyan, mint egy bújócska: a szerző kikandikálhat ugyan a fák mögül, de nem szabad, hogy túl feltűnő legyen, mert elkapják. Sok hasznos nyelvi tippel kapunk annak megoldására, hogy az eredeti szerzőt vagy saját magunk gondolatait akarjuk hangsúlyozni, netalántán egyiket sem, s hagyjuk, hogy az eredmények magukért beszéljenek.

Amennyiben igazán pikáns kihívást keresünk, akkor vessük bele magunkat a szisztematikus szakirodalmi áttekintésbe. Erre vonatkozóan is találunk némi iránymutatást a könyvben, bár természetesen ha a fenti tanácsokat megszívleltük, akkor olyan nehéz dolgunk már ezzel sem lesz.

Átverekedtük magunkat cikkek ezerein, majd beleolvastunk százaikba, rendszereztük őket, ügyeltünk a megfogalmazásra, hivatkozásokra. Mindezt határidőkhöz kötve,

sok-sok egyéb teendő mellett. Nem csoda hát, hogy előbb-utóbb a legtöbben eljutnak a „letudva, menjünk tovább” szakaszába. Némi telítődés teljesen normális. Megtettük az első körünket a biciklivel. Itt-ott még fáj az esésektől, de a sikerélmény előbb-utóbb újra nyeregbe ültet minket. Nincs ez másként a szakirodalmi áttekintéssel sem.

A könyvben itt-ott előbukkan egy nagyon fontos gondolat: ne az előzetes eredmények vezessék a gondolatainkat, hanem igyekezzünk uralni a szöveget. Mindig tartsuk szem előtt a fókuszpontunkat, és ennek érdekében felhasználni a szakirodalmi adatokat, ahelyett, hogy csak listáznánk őket. Ettől lesz igazán jó, élő a szöveg, melyet élvezet írni és élvezet lesz olvasni.

A szerző, Diana Ridley egyébként az angoltanítás módszertanának egyik úttörője, azon belül is a tanárok kiképzésével, illetve írott szöveg-alkotással foglalkozik. Elsősorban diskurzus- és műfajanalízisben jártas. Emellett jelenleg tudományosszöveg-írást tanít az angol sheffieldi egyetemen.

A *The literature review* című 214 oldalas könyv nagy segítséget jelenthet azoknak, akik hosszabb szöveg megírása előtt állnak, a diplomán innen és túl, még akkor is, ha már van némi tapasztalatuk a műfajban. Érthetően, néhol szájbarágósan magyarázza lépésről lépésre a jó szakirodalmi áttekintéshez szükséges etapokat, melyeket nincs más dolgunk, csak követni. A könyv éppúgy épít előzetes kutatási eredményekre, mint más szerzők elméleteire a témában, melyeket diplomamunkákból és doktori értekezésekből kivágott részletekkel illusztrál. Diana Ridley megtanít szakirodalmi áttekintést írni, hogy a folyamat vége a „letudva, menjünk tovább” helyett az alkotás érzése, a „szerettem csinálni, menjünk tovább” legyen.